

Impresivna tetralogija

Pogovor z Vasjem Klavoro

Besedilo: Marjan Bradeško

V slovenskih gorah, posebej ob vsej zahodni meji – od tromeje vse do Krasa – je največ sledi pustila prva svetovna vojna, saj je takrat na omenjenem ozemlju potekala znamenita soška fronta. O tej fronti pišejo in govore mnogi še danes – tako pri nas kot v tujini. Gotovo lahko na prvo mesto med tistimi, ki jih je soška fronta za vedno zaznamovala in ki so ji postavili nesmrten zgodovinski spomenik, postavimo prim. mag. Vasja Klavoro, dr. med. V njegovi znameniti tetralogiji o soški fronti so kar štiri knjige, skupaj preko 1200 strani: Plavi križ, Koraki skozi meglo, Škabrijel in Doberdob. Vasja Klavora, zgodovinar, fotograf, gorski reševalec, zdravnik, politik, častni občan občin Bovec in Tolmin, se je našemu povabilu na pogovor z veseljem odzval.

Štiri knjige o soški fronti. Kdaj ste imeli čas za vse to in kako ste usklajevali vse svoje dejavnosti?

Zanimanje za zgodovino me je spremljalo skozi vse življenje, posebno za dogajanja v Posočju, kjer sem doma. Pritegnile so me pripovedi mojega

očeta in mnogih, danes že pokojnih, o obdobju prve svetovne vojne. Moje poti po krajih ob Soči in gorah nad soško dolino so me kot planinca in dolgoletnega gorskega reševalca, ob ostalinah neke vojne, ki so zaznamovale te kraje, prepričale, da se

poglobim in raziskujem to obdobje. Več kot dvajset let je minilo, odkar sem se odločil, da o tem obdobju tudi pišem, in v teh letih so nastale moje štiri knjige o soškem bojišču: Plavi križ, Koraki skozi meglo, Škabrijel in Doberdob. Veliko svojega prostega

o soški fronti

Vasja Klavora Foto: Marjan Bradeško

časa sem posvetil temu delu, kar ob mojem zahtevnem poklicu zdravnika-kirurga ni bilo vedno sproščeno pisanje. Trdna in odločna volja, da naredim, kar sem se odločil, je botrovala mojemu uspehu.

Imate kakšne številčne podatke o svojih knjigah?

Zadovoljen sem in tudi ponosen, da moje delo o soški fronti obsega poleg prvih štirih izdaj še razširjen ponatis prve knjige ter ponatis druge in tretje knjige. Knjigo Plavi križ so prevedli Italijani, knjigo Doberdob Madžari. Vse štiri knjige je Mohorjeva založba v Celovcu izdala tudi v nemškem jeziku. Skupaj torej štirinajst knjižnih enot. Vesel sem bil, da so slovenski bralci lepo in z zanimanjem sprejeli moje delo, tudi odziv in ocena nemško, italijansko in madžarsko govorečih bralcev me je prepričala, da jih je moje delo pritegnilo.

Koliko ste hodili po terenu in koliko po arhivih, muzejih? Kje ste izvedeli največ?

Veliko sem hodil po hribih, brezpotjih, zanimivih krajih, kamor so me napotili mnogi domačini, posebno prijatelji Stanko Jermol iz Tolmina, pokojni Danilo Šuligoj in Ivo Ivančič, oba iz Bovca. Pokazali so mi marsikatero neznano pot in mnoge ostaline tega obdobja. Zapisoval sem si vse in fotografiral in srečo sem imel, da sem spoznal še zadnje žive priče tega obdobja ter si zapisal njihova pričevanja. V vsem obdobju svojega dela sem skoraj vsako leto obiskal Vojni arhiv in Vojni muzej na Dunaju in tudi muzeje in razstave na italijanski strani. Številni dokumenti in številne knjige avstrijskih, italijanskih in tudi zapisi in dela slovenskih avtorjev so dopolnjevali moje znanje o obdobju prve svetovne vojne ob Soči.

Kaj od ostankov prve svetovne vojne v naših gorah je na vas naredilo največji vtis?

Kjerkoli sem hodil, po gorah nad Bovcem, po Krnskem pogorju, po hribu Prižnica nad reko Sočo ali po

kamniti Doberdobski planoti, sem vedno podoživljal vse, kar se je tam dogajalo v času prve svetovne vojne. Boj, v katerega so bili pahnjeni vojaki številnih narodnosti, trpljenje in umiranje. Kot mladenič sem prvič obiskal Krnsko pogorje in pretreslo me je, takrat že kot študenta medicine, ko sem videl po kamnitih jarkih raztresene človeške kosti in prestreljeno lobanjo, ki sem jo našel na brezpotju.

Ste pri svojih raziskovanjih po gorskem svetu odkrili kakšno še posebej zanimivo stvar?

Pred leti mi je na obisku v Trenti zdaj že pokojni trentarski lovec dal okrog 40 cm dolg vrhnji del debele palice, bogato in globoko izrezljane. Umetniško izdelan lesorez z izrezljano letnico 1916. Večkrat sem doma vzel v roke ta predmet in prepričan sem bil, da gre za lesorez, podoben ruskemu narodnemu motivu. Ob spodnjem delu sta bili vrezani še dve črki, P, B in nekaj podobnega kot rimska II. Končno sem spoznal, da moram črki prebrati v cirilici: ruski vajeno plenij! Ruski vojni ujetnik! Daleč od svoje domovine, v katero se morda ni nikoli vrnil, mi je zapustil svojo ročno izdelano umetnino!

Če bi vas prosil, da me peljete tja, kjer bom videl na enem kraju kar največ ostankov, kam bi me odpeljali?

Zanimiv je ogled odprtega muzeja na Kolovratu, hriba Mengore med Volčami in Čiginjem, Mrzlega vrha nad planino Pretovč, ostalin blizu Kobarida, Batognice in zanimiva je pot od Čuklje nad Bovcem in dalje pod masivom Rombona do kote 313 in navzdol do doline Koritnice pri trdnjavi Kluže.

Mislite, da se kje v gorah skriva še kakšna izjemna stvar, ki je iz časov soške fronte še nismo našli?

V obdobju med obema vojnama so mnogi ljudje v Soški dolini živeli od prodanega železja, ki so ga nabirali po gorah. Pozneje so tudi številni zbiralci dopolnjevali svoje zbirke s številnimi najdenimi predmeti. Na brezpotjih se lahko še kaj najde! Gotovo je, da so izstrelki težkih topov zasuli mnoge vhode v številne kaverne, raztresene od Rombona do Krasa. Sneg in dež spirata zemljišče in včasih odkrivata

Batognica, na frontni liniji, ki poteka po vzhodnem delu gore. Foto: Miljko Lesjak

ostaline tega obdobja. Ne bi smeli brez vednosti, brez nadzora, le v želji, da nekaj najdemo, skruniti in uničevati teh ostalin!

Ko hodimo po gorah, kako naj ločimo, kaj je iz časov soške fronte, kaj pa iz kasnejšega obdobja – Alpski zid, Rupnikova linija?

Včasih res planinci zamenjujejo ostaline prve vojne, medvojnega obdobja in druge vojne. Domačini in domači planinski vodniki to ločijo in poznajo! Na voljo je kar dosti literature in opisov poti, potrebno pa je tudi nekaj osnovnega zgodovinskega znanja o dogodkih v gorah Julijskih Alp.

Kaj vas je vodilo pri pisanju knjig?

Po izobrazbi nisem poklicni zgodovinar, sem se pa pri svojem delu držal metod raziskovalnega dela – zbrati čim več podatkov, jih preveriti in biti kritičen do pričevanj. Poskušal sem pisati tako, da je knjiga berljiva: pripovedno, z osebnimi razmišljanji, kdaj malce literarno, predvsem pa v enostavnem jeziku, da lahko moja dela bere kar najširši krog bralcev.

V zgodovino ste posegli še malo dlje, vaša knjiga Predel 1809 govori o avstrijsko-francoskih spopadih na slovenskem ozemlju. Je bilo raziskovati to trši oreh – verjetno je tudi manj sledi iz teh časov?

Že kot otrok sem poslušal svojega očeta, ko sva obiskala mogočen spomenik pod trdnjavo na Predelu. Podoba umirajočega leva mi je ob vsakem obisku tega kraja vzbujala zanimanje in radovednost, kaj se je tam v začetku 19. stoletja dogajalo. Zbiranje literature in virov iz tistega obdobja, obhodi, obiski Vojnega arhiva na Dunaju in v Parizu so pozneje vedno

bolj dopolnjevali moje vedenje o teh dogodkih. Tako je počasi nastajala knjiga Predel 1809, ki pripoveduje o pohodu dela francoske armade po Soški dolini in čez Predel proti Dunaju. Avstrijski branilci so na mestu, kjer stoji danes spomenik in kjer je bila takrat lesena kladara (trdnjava, op. ur.), poskušali preprečiti ta pohod, toda ob francoski premoči so skoraj vsi padli. Enako se je zgodilo tudi v Kanalski dolini pri Naborjetu.

Menite, da naj se ostanki vojne v gorah ohranijo, morda celo obnovijo kot spomenik – ali pa naj počasi prepustimo naravi, da pogoltno sledove morije?

Mnoge ostaline, v skalo izvrtane kaverne, skalni okopi, kamnite stopnice bodo morda za vedno ostali kot spomin na veliko vojno v naših gorah. Mnoge zanimive ostaline so zavarovali, mnoge so spremenjene v odprte muzeje, tako po zaslugi Kobariškega muzeja kot članov Društva 1313 iz Bovca, društva Peski iz Tolmina, društva Soška fronta in društva IR 87. Nikoli ne bodo izbrisane vse sledi tega obdobja; kar so zavarovali in obnovili, bo tudi naše zanamce spominjalo na to tragično in krvavo obdobje. Žal, Slovenci smo postavili na svojem ozemlju le en spomenik slovenskim vojakom, ki so se borili na soški fronti. Majhen in skromen, pod Škabrijelom, edini ob manjši kovinski plošči na vrhu tega hriba. Visoki državni predstavniki Italije, Avstrije in Madžarske vsako leto polagajo državne vence na svoje spomenike. Morda se bo pri nas to zgodilo na Cerju? Sam sem spremljal madžarskega predsednika parlamenta na obisku Doberdobske planote. Oba naroda, slovenski in madžarski, imata pesem Doberdob, pri nas že

Batognica, avstro-ogrsko kaverna na vzhodnem delu gore tik za frontno linijo. Fotografirano takoj za vhodom, kjer se široka rova razdelita. Po levem kraku se pride do mesta minske eksplozije, desni krak pa po strmih stopnicah privede na vrh severnega pobočja Batognice. Foto: Miljko Lesjak

ponarodelo, ki se spominja tega krvavega bojišča, kjer so padli številni slovenski in madžarski vojaki. Sredi te s krvjo prepojene kamnite pokrajine bi lahko postavili skromno znamenje in na plošči v našem jeziku zapisali, da so se tam borili in umirali Slovenci! In imeli bi spominsko znamenje, pred katerega bi lahko predstavniki naše države enkrat na leto položili venec s slovensko trobojnico. V spomin vsem našim rojakom, ki so se morali boriti in umirati na soški fronti. ○

Priporočeno branje

Vasja Klavara: Predel 1809: avstrijsko-francoski vojni spopadi na slovenskem narodnostnem ozemlju. Mohorjeva, 2003.

Davorin Vuga: Soška fronta 1915–1917, Isonzofront 1915–1917. Založba Obzorja, 1990.

Vasja Klavara: Plavi križ: soška fronta: Bovec 1915–1917. Lipa, 1993 (prva izdaja: Lipa, 1991).

Vasja Klavara: Koraki skozi meglo: soška fronta, Kobarid, Tolmin 1915–1917. Mohorjeva, 2004 (prva izdaja: Mohorjeva, 1994).

Marko Simić: Po sledih soške fronte. Mladinska knjiga, 1996.

Vasja Klavara: Škabrijel: soška fronta: 1917. Mohorjeva, 2011 (prva izdaja: Mohorjeva, 1997)

Miro Simčič: 888 dni na soški fronti. Orbis, 2006.

Vasja Klavara: Doberdob: kraško bojišče: 1915–1916. Mohorjeva, 2007.